

Tranås/Ydre Släktforskarförening

Medlemsblad våren 2024

Vårens program

Sidan 3

Ett barndop år 1849

Sidan 6

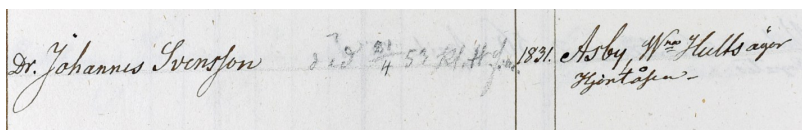
Jungfru Isberg och hennes konst- hantverk

Sidan 4

Många olika ägare till Rås gård

Sidan 12

Hitta släktingar i Regionarkiven

Sidan 8

Juletider förr

Sidan 10

Ordförandens tankar

Släktforskning är så otroligt mycket! Den ger intressant och spännande kunskap om människor som levt före oss och om deras levnadsvillkor. Men släktforskningen ger också så mycket gemenskap och positiva mänskliga kontakter. När man under en period inte har mått så bra, betyder stödet från sanna vänner otroligt mycket! Och flera av de vännerna har jag fått genom släktforskningen. Jag är också verkligen tacksam för all positiv respons som under åren kommit från medlemmar över hela landet, vilket också har väldigt stor betydelse i ett sådant läge.

Jag tycker även att arrangörerna av årets Släktforskardagar i Malmö uttrycker så bra att nöjet med släktforskning inte bara är ett visst mål. Det är framför allt vägen dit, sökandet och forskningen i sig. Det är också glädjen när man upptäcker historien om släktgården, ofoget som farfars far haft för sig eller vilka möbler som fanns i storstugan enligt bouppteckningen.

Just nu idag när jag skriver detta, kan man även glädjas åt att Kungliga Bibliotekets nya version av Svenska Dagstidningar (<https://tidningar.kb.se>) har sjösatts och verkar fungera mycket bra. Att söka och titta på sidorna är mycket enklare, men framför allt har upphovsrättsgränsen sänkts till 100 år så att nu alla kan se tidningar utgivna t.o.m. år 1923. Tidigare var den gränsen 115 år. Gå in och sök på personnamn, gårdsnamn, en viss dagstidning eller något annat och gör nya upptäckter om dina förfäder eller platsen där du bor.

Släktforskarföreningens planerade programpunkter finns på nästa sida. Men liksom tidigare år kan det komma till ytterligare program för att nya möjligheter dyker upp. Det kan handla om både fysiska och digitala möten. Sådana tillkommande inslag informerar vi alltid om på föreningens hemsida och i våra återkommande mail-utskick. Läs alltid hela mailen till slutet för att inte missa något! Om du har en mail-adress men idag inte får utskicken, hör av dig till oss.

Jag hoppas att vi kanske ses i vår på något fysiskt möte, föreningens medlemsöppet eller digitalt ifall du bor långt bort.

Välkommen!

Lasse Karlsson
ordförande

Ett litet klipp från Tranås Tidning 15 mars 1895.

Dagordning samt verksamhetsberättelse för 2023 års verksamhet är utlagd på föreningens hemsida.

Kallelse till ÅRSMÖTE med Tranås/Ydre Släktforskarförening

Lördagen den 23 mars klockan 14.00
i föreningslokalen Storgatan 50, Tranås

- Sedvanliga årsmötesförhandlingar enligt stadgarna.
- Underhållning av syskonen Berglund som spelar folkmusik.
- Föreningen bjuder på kaffe.

Välkomna!

Medlemsavgiften

Ett inbetalningskort finns med i bladet och vi är tacksamma om du betalar avgiften så fort som möjligt. Notera namn och gärna adress i samband med betalningen så ser vi att den stämmer.

OBS! Om inget inbetalningskort finns med, så har du redan betalt avgiften!

Program våren 2024

Adeln i Sveriges historia - Digitalt möte **Onsdagen den 3 april klockan 18.30**

Föredrag via Zoom. **Martin Sunnqvist** är professor i rättshistoria vid Lunds universitet, aktiv släktforskare och heraldiker. Han berättar om adelns medeltida ursprung, hur grevar och friherrar kom till på 1560-talet, Riddarhusets inrättande på 1620-talet fram till att adeln avskaffades som en del av riksdagen 1866. Han tar upp hur adelns syn på släkttillhörighet ändrades till att adelsskap endast ärvs från fadern. Han berättar också om adelns heraldiska symboler.

Anmälan senast 2 april till lassektranas@gmail.com
Kostnadsfritt för medlemmar, 50:- för övriga.

"Stackell och di andre Knekta" **Torsdagen den 18 april kl. 18.30**

Föredrag av **Claus Lippold** om den "lille soldaten i det stora försvaret" dvs, vem var han den där indelte soldaten. Han berättar också om Centrala Soldatregistret och hur man söker uppgifter där. Kaffeservering.
Plats: föreningslokalen, Storgatan 50 i Tranås

Utflykt till Adelöv **Lördagen den 18 maj, klockan 10.00**

Stefan Gustafsson visar oss kyrkan och kyrkogården. Därefter går vi vidare till Adelövs Gård intill där vi fikar och får lyssna till Stefan igen som ger oss spännande berättelser från Adelövs socken. Pris: 70:-. I priset ingår kaffe (kaffe, fralla och kaka) på Adelövs Gård. Anmälan senast 11/5 till Lasse Karlsson tel. 072-321 61 59.

Vi samlas kl. 10.00 vid Parkhallens parkering i Tranås för samäkning.

(Ni som åker direkt ansluter klockan 10.30 vid kyrkan i Adelöv)

Sederegler för barn

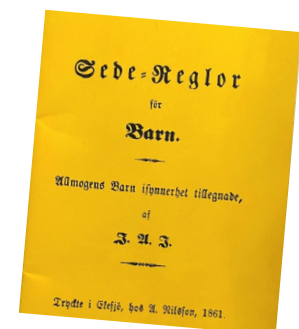
Klockare Johansson i Säby var socknens allt i allo och även lärare. 1861 gav han ut "Sederegler för barn", som ger konkreta råd till barnen. Här är ett utdrag.

Om morgonen, när barnet uppstår.

1. Kära barn! Så snart du om morgonen väckes, så stig straxt upp; vänj dig att vakna tidigt, utan att någon väcker dig.
2. När du kommit ur sängen, så bred åter wackert upp den efter dig.
3. Låt dina första tankar wara ställda på Gud, din skapare och Återlösare.
4. Helsa på dina föräldrar, syskon och dem som träffa dig, och önska dem hjertligt en god morgon.
5. Kläd dig ordentligt, gå sedan att

twätta dig; när du detta gör, stänk ej watten omkring dig.

6. När du kammar dig, så gå icke midt i rummet, utan afsides, (se dig i en spegel) kasta ej något hår på golfwet.
7. I stället för fåfängt snack med dina syskon eller andra, sök, under det du kläder dig, påminna dig Christi rättfärdighets klädnad, som du i dopet blifwit iklädd, och fatta ett allwarligt uppsåt att ej begå någon uppsåtlig synd.
8. Skär dina naglar när det behöfs, låt dem ej blifwa långa.
9. Att skölja tänderna med watten tjenar till deras förwarande.
10. Läs din morgonbön, icke af kall-sinnig wana, utan af hjertlig tack-samhet emot Gud, som bewarat dig

under den framfarna natten, och bed Honom ödmjukligen att Han denna dag äfwen wille wälsigna dina företag.

11. När du får frukost, så ätt upp den inne i rummet och icke på gatan, eller i skolan om du är der.
12. Sök upp dina böcker, läs öfwer dina leror, och om du skall gå i skolan, kom ej försent dit.

Jungfru Isberg och hennes konsthantverk

Den här historien handlar om en flicka som föddes i en backstuga i Säby socken. Redan i tidig ålder visade hon på ett konstnärligt anlag utöver det vanliga. Under sitt liv kom hon sedan att skapa det mest fantastiska konsthantverk i form av detaljrika träsniderier. Genom att hon deltog i olika världsutställningar blev hon känd för en stor allmänhet.

*Självporträtt av Sophia Isberg.
7 cm hög statyett i björk.*

Helena Sophia Isberg var hennes riktiga namn även om hon ville bli kallad Jungfru Isberg.

Hon föddes den 28 februari 1819 i Prästhemmet under Knutingarp i Säby socken. Trots att man inte lyckas hitta henne i födelseboken så får man förmoda att det stämmer för det är i Prästhemmet familjen bor då hon första gången är inskriven i hushörboken. Hennes föräldrar var skraddaren Johan Isberg och Magdalena Andersdotter. I familjen fanns också Sofias fyra år äldre bror, Jakob Fredrik född 1815 i Rödgavla under gården Katarp i Säby.

Åren 1820 till 1840 bodde familjen i backstugan Stenstugan under Bredstorps Norrgård. Stenstugan låg på vänster sida strax bortom utfarten mot Bredstorp. 1840 flyttade familjen Isberg till Motala där de bodde i ett litet hus i hörnet av Kungsgatan och Borgmästargatan. Huset innehöll två rum, ett kök och en kammare. I hushörboken har prästen gjort en alldeles speciell anteckning.

Där står; "Detta hushåll inflyttar i Motala köping såsom hyresfolk hos

skomakare Ånberg mot hans i hushörboken 1840 30/11 afgifna muntliga ansvarsförbindelse att det inte skall komma att ligga Köpingen till last."

En annorlunda markering som jag aldrig stött på tidigare. Det visar på att familjen levde under små omständigheter och man undrar varför de valde att flytta just till Motala.

Johan Isberg hade nu bytt ut sitt skraddaryrke och blivit svarvare. Sophias bror Jakob var också han svarvare till yrket. Båda barnen hade tidigt fått hjälpa till med enklare träarbeten och Sophia visade snart att hon hade konstnärliga anlag. Vid 11 års ålder tillverkade hon träleksaker och vid 19 års ålder kunde hon redan försörja sig på sitt träsnideri.

Efter föräldrarnas bortgång bodde syskonen kvar i stugan. Jakob hade sin verkstad i köket och Sophias arbetsplats var i kammaren. Till en början gjorde hon piphuvuden, snus- och tobaksdosor, servettringar, bestick och små askar. Alla hade välgjorda figurer med mycket detaljer. Hennes bror Jakob ägnade sig åt grövre svarvningsarbeten och mest gjorde han spinnrockar. Han var också den som tillverkade och slipade alla de specialverktyg som Sophia använde till sina sniderier. 53 olika knivar behövdes för att få fram hennes detaljerade pjäser. Materialet hon arbetade i var mest lönn men också masurbjörk och något lite i elfenben.

Innan Sophia började sitt snideri skulle träd fällas. Det gjordes ca två veckor före midsommar då det var mycket sav i virket. Trädet lades sedan upp på bockar och löv och grenar

Vackert snidat piphuvud.

fick sitta kvar så att saven drogs ut ur stocken och virket blev syrafritt. I september - oktober var virket klart att börja snida i utan att det fanns risk för sprickbildning.

Men varifrån fick Sophia sin inspiration och sina förebilder till sitt snideri? Jo bland Sophias vänner fanns järnhandlare Eduard Molander. Han försåg henne med tidningar och tidskrifter och där hämtade hon många av sina ideer. Sophia hade stort intresse för historia och motiven hade ofta historiska, antika eller fornnordiska förebilder.

Otto Mörner hade av en händelse kommit över ett av Sophia Isbergs snidade piphuvuden och han lät ställa ut detta på slöjdutställningen i Stockholm 1847. Detta piphuvud hade vackert utsirade detaljer och det väckte stort intresse på utställningen. Piphuvudet belönades med en

Några av de specialverktyg som Sophia använde till sina sniderier.

bronsmedalj och många var förvånade över att det gjorts av en okänd kvinna från landsorten.

Carl Gustaf Qvarnström, professor vid Konstakademien, lät göra en insamling för att hon skulle kunna flytta till Stockholm och få vidare utbildning. Han till och med reste till Motala för att försöka förmå Sophia att anta erbjudandet men förgäves. Sophia Isberg tackade nej, hon ansåg att hon hade det hon behövde i Motala. Uppmärksamheten hon fått i samband med sin bronsmedalj gjorde att hon nu blev känd och det gav Sophia mersmak. Under de kommande åren skickade hon sina alster till utställningar runt om i Europa. Hon deltog i Världsutställningen i Paris 1855 och 1867, i London 1862 och i Wien 1873. I London belönades hon med medalj och på en utställning i Malmö 1865 vann hon en silvermedalj. Vid den tiden fanns det ingen som hade samma förmåga att hantera trä som Sophia.

Det berättas att kung Karl XV vid ett besök i Motala önskade träffa jungfru Isberg. Det skickades bud till hennes stuga men hon avböjde att infinna sig hos kungen med orden ”har han nåt att säga får han komma hit”. Det blev inget möte av, men kungen köpte 1859 hennes finaste komposition, ett cigarrställ av lönn med motivet Napolions apotheos, där man kan se kejsaren i en triumfvagn dragen av fyra hästar.

Med tiden blev detaljerna i Sophias arbeten allt fler och reliefen allt djupare. Några detaljer var så små att hon måste använda förstoringsglas och speglar för att kunna få fram dem. Det krävdes en otrolig noggrannhet och skicklighet för att åstadkomma dessa unika hantverk, och den kunskapen hade Sophia arbetat fram i den lilla stugan i Motala.

Urnan som tillhört den i Motala legendariske sjökaptenen Johan August Carlsson, anses vara en av Jungfru Isbergs mest fulländade arbeten. Arbetet innehåller inte mindre än 223 avbildade figurer, 15 hästar, 2 lejon och en fågel. De flesta motiven är hämtade från historiska händelser och ur sagans värld. Bland annat kan man se på locket två ryttrarinnor ridande på lejon. På kanten av locket krönes Napolions syster till drottning av Neapel. För att förstå hur otroligt skickligt denna detaljrika urna är gjord bör man veta att urnan är endast

26 cm hög. Den är troligen gjord i början av 1860-talet och man kan fundera över hur lång tid det tog att tillverka denna pjäs. Ytterligare ett fantastiskt arbete var den så kallade Kunga-Urnan som Gustaf VI Adolf skänkte som gåva till Motala museum 1953. Den hade tidigare tillhört Kung Karl XV och den hade förvarats på Tullgarns slott. Urnan är 20 cm hög och visar Napolion i Triumfvagn. Den är unik på så sätt att den är signerad vilket inte var vanligt att jungfru Isberg gjorde. Det här var ett undantag och kanske hade kungen beställt den signerad.

Sophia ville inte bli störd i sitt arbete. Arbetet krävde stor koncentration inget fick gå fel vilket inte är svårt att förstå. Hennes bror Jacob fick fungera som dörrvakt och sälla bland besöken. Personens status i samhället hade ingen betydelse för Sophia alla behandlades lika. Sophia var ytterst noggrann i det hon gjorde och hon tog god tid på sig. Det påstås att vid något tillfälle hade beställaren glömt bort sin beställning då den äntligen blev klar.

Sophia Isberg beskrivs som en lång, blond och slank flicka och hon var ofta torftigt klädd. En kofta av mollskinn, kjol med förkläde av säckväv och scharlett var hennes klädsel. Hon var stolt lite tillbakadragen och ointresserad av sällskapsliv. Mot dem hon kände närmare var hon dock glad och uppsluppen och hon ville gärna tala om sitt arbete. De sista åren led hon troligen av någon sjukdom, hon såg som man sa ”tård ut”. Den 21 maj 1875 dog Sophia Isberg av tarmvred i en ålder av 56 år.

Urna med plats för 223 figurer.

Tobaksdosa som visar Gustaf II Adolf i bön före landstigningen i Tyskland.

Hennes gravvård finns på Motala kyrkogård med följande inskription:

*”Med blomsterprakt i hårda träet
Hon täljde fädernas öden
Konstens mål anat i livet
Hon nådde först uti döden”*
Kungliga Akademien för de fria konsterna reste värden

I bouppteckningen efter Sophia kan man se att hon bland mycket annat efterlämnar en prakt bibel värd 4 kr, 3 st bildhuggarverktyg för 3 kr, 3 st bronsmedaljer 50 öre, 1 st silvermedalj 3 kr och ett piphuvud värd 1 kr. Boets behållningen slutade på 1.746 kr och 80 öre vilket motsvarar i dagens pengavärde ungefär 107.000. Mycket pengar för den tiden och för en kvinna.

Motala Museum har genom donationer och förvärv skapat en unik samling av jungfru Isbergs konst och jag hoppas verkligen att jag har väckt ert intresse för att besöka museet och njuta av allt det vackra. Då man är på plats och ser hennes detaljrika föremål i verkligheten blir man helt fascinerad. En liten flicka född i en backstuga i Säby socken, som tackade nej till utbildning i Stockholm, blev en oförglömlig träsnidare och konstnär som fick visa sina alster på de stora arenorna. Vilken begåvning och talang hon var utrustad med. Gör ett besök på Motala museum, jag lovar att ni inte blir besvikna.

Gerd Brisfjord Karlsson /text o foto

Källor: ”Jungfru Isberg och hennes verk” utgiven av Motala Musei- och Hembygdsförening
Kulturarv Östergötland
Kyrkböcker

Ett barndop år 1849

Jag har fått glädjen att ta del av en berättelse som en kvinna skrivit ner efter att ha varit gäst vid ett barndop i Norra Vi socken i mitten av 1800-talet. Den tidens seder och bruk är väl beskrivna i berättelsen både vad gäller möblering, mat, klädsel och vilka faddrar som var med vid dopet. Gården det berättas om är Lidhults Norrgård. Den lilla flickan som döptes fick namnen Helena Amalia Selma och hon kallades Selma. Föräldrarna var skolläraren Anders Johan Hultgren och Maja Lena Johansdotter och den lilla flickan var parets förstfödda. Maja Lena var född och uppväxt på gården Lidhult och familjen bodde till en början kvar där. Efter några år flyttade de till Svinhult och Selma blev storasyster till Ydrefotografen Christian Hultgren.

Tack Lisa Björkdahl för att du delade med dig av berättelsen om din farmors mors dop.

Gerd Brisfjord Karlsson

Berättelsen

Gamla Stina i Sjöarp, född 1809 - dog nära 100-årig - berättade en gång för undertecknad om ett barndop hos ett rikt och aktat bondfolk i en av Ydres vackraste gårdar. Det är många år sen den gamla berättade detta för mig, men då jag väl kände till både den vackra gården där jag lekt som barn och folket som bodde där och ägde gården står berättelsen livligt kvar i mitt minne. Enda dottern var gift och måg och dotter bodde tillsammans med de gamla - och så kom i sinom tid en liten flicka - i den vackra månaden juli kom hon. Nu måste som sed och bruk var på den tiden i ett välbärgat bondehem genast börja rustas till det stora fadderkalaset - ty den lilla skulle döpas så fort ske kunde. I bondgården var fejat och fint i var vrå. Storstugan där kalaset skulle hållas var inredd och möblerad efter tidens sed. Den stora hemtrevliga vitlimmade öppna spisen, nu klädd och pyntad med blommor och löv upptog rummets ena hörna i den andra nere vid dörren ett stort vackert benmålat hörnskåp, som rymde mycket av husets dyrbarheter. Som det var ett gammalt hem med dugliga kvinnor så voro de stora sängarna efter rummets långsidor väl uppbäddade med präktiga sängkläder och övertäckta med ryor vävda i färgrika vackra mönster av ullgarn.

Lidhult Norrgård där Helena Amalia Selma bodde tillsammans med sina föräldrar samt mormor och morfar. Foto: Susann Gustafsson

Naturligtvis var garnet spunnet och färgat hemma till ryorna liksom till sängarnas övriga innehåll. Längst fram i rummet en vacker snedklaffbyrå. Mitt på golvet ett stort långbord vackra snidade stolar fullbordade möbleringen. För fönstren hängde vita hemvävda gardiner. Väggarna voro målade i gråblått och prydda med fyra tavlor - kvinnofigurer, föreställande vintern, våren, sommaren och hösten.

På denna söndagsmorgon var det stora långbordet dukat med en massa mat - en stor ost, smör, kött, fläsk o korn och ostkakor m m och så en rad blanka tennkannor med det härliga hembryggda skummande ölet. Brännvinsflaskan var där också men glas fanns ej utan i stället en hel rad små

silverbägare som det dracks brännvin ur - ty nu skulle faddrarna ha frukost innan de reste till kyrkan med den lilla. Det var först bäregudmor och hennes man och så tre manliga och kvinnliga faddrar och så en som kallades däggegumma som skulle amma den lilla i kyrkan och sen var det alla släktingarna.

Då frukosten var äten så gick bärgudmor in i kammaren där den nyblivna modern lade sin lilla flicka i bärgudmors händer, ty hon skulle nu lägga sista hand vid klädseln. Dopklänningsen bestod av en linneplåse, rikt besatt med brokiga silkeband och blommor - mössan likaså - och så över det hela en blommig silkesjal. Sedan läste bärgudmor en tyst bön och sade avsked till den lillas mor. Då hon kom ut på trappan voro hästarna förspända. Det var tre parskjutsar i teten, det gällde nu att hinna fram i tid, vägen till kyrkan var en hel mil och raskt skulle färden gå. Vid framkomsten gingo faddrarna med barnet in i klockarens stuga och ordnade med sin klädsel samt väntade på ringningen och sedan gick de alla in i kyrkan och fram till altaret - bärgudmor med barnet och sin man vid sidan och sedan de kvinnliga faddrarna till vänster och de manliga till höger och så däggegumman efter. Då dopet var förrättat och prästen sagt Gån i herrens frid, så gick hela följet och satte sig i kyrkbänken var på sin sida och sutto tills gudstjänsten var slut. Däggegumman tog den lilla under tiden - eller när gudstjänsten var slut blev det bråttom, bönderna spände

Norra Vi kyrka där Selma döptes.
Foto: Gerd Brisfjord Karlsson.

för hästarna och det fick gå med full fart hem igen ty ingen fick köra förbi ståten.

Då man kom hem tog bärgudmor den lilla och gick till dörren där barnets far mötte och överlämnade det till honom med orden Nu bär jag en kristen till Eder och därefter till modern. Sedan blev det en stor middag med mycket mat – fisk, köttstek, ostkakor och smörbakelser och så ölet först och sist och de små silverkaggarna voro flitigt i bruk så de myndiga bönderna voro på gott humör. Och då som nu när släkten var med gick det storartat till och ingen kan nu tänka huru ståtliga mororna sågo ut i sina gamla brudskrudar och sina vackra sjalar och ungdomarna också i sina vackra bindmössor, fastän det ofta var gammalt ärvegods var det så väl aktat.

Men den lillas mor hon fick inte komma in bland gästerna eller taga

mat där utan det bars till henne särskilt. Innan hon blev kyrktagen fick hon inte gå ut under bar himmel sedan det blev mörkt och om hon gick ut på dagen måste hon ha en kniv i fickan. Det dröjde sex veckor tills hon fick kyrktagas och även då skulle bärgudmor vara med och följa henne fram på "gången". Då hon var kyrktagen och prästen sagt Herren ledsge dig i din sanning och fruktan fick hon taga alla i hand och sedan behandlades hon som vanlig människa. Vid kyrktagningsölet bjöds också på riklig traktering så många det anstod och passade.

Denna skildring är nerskriven av understechnads moder – född 1849 – och gäller hennes eget dop såsom hon hört det berättas av en gammal god vän som var närvarande vid det skildrade dopet.

/Hanna Lager/

Selma Lager som döptes i berättelsen, här i vuxen ålder. Fotot taget av hennes bror Christian Hultgren.

När räven tog en höna - en lektion i Ydremål

Den här lilla historien är hämtad ur Ruben Sanders samling "Historier från Ydre" Det är också en bra lektion i den gamla ydredialekten.

Det var Arvid Wist i Skirshammar som var så omständlig i sina utläggningar om händelser som skett. Ex: När räven tog en höna i hans ladugård.

"Dä va annre söndan etter påsk. Ja satt ve köksbolet söm står ve fönstret i nörre ännen på köket. Ja hade döppat e skörpa å just börja på den annra när ja titta ut genum fönstret, över trää bortåt skojen te å feck se en räv komma utetter jasgåln. Han språng rake väjen åt lagårn å fram te hönsalucka söm sto öppen å där smøj han saj in. Då sprang ja opp på sängkammarn å to ner bössa frä vägga å skulle spränga ut på gälsplan men kom då ihøj att ja hade patronera inlåsta i birån å nöcklen te beröben hade ja i ett par böxer söm hängde i garderober, så det to e go stunn inna ja feck taj i ett par patroner å så ladda ja å språng ut på gälsplan å tänkte skjuta därifrå, för det va inte längre än att då sulle gått bra, men räven hade redan hunnit iväj mä e å di bäste värphönera!"

I Rääfs "Beskrifning öfver Ydre härad" (1856) anges bland annat följande rörande dop.

"Då flere döpas på samma gång af olika kön, äger gosse företrädet. Sker tvertom, får flickan skägg och gossen blifver utan. En flicka får äfvenledes skägg om hon döpes i samma vatten som en gosse, hvarföre Klockaren fordom hämtade nytt för hvarje barn.

Om tvenne gossar döpas på samma gång, blifver den förmer både i kropps- och själssegenskaper som först erhåller namn och välsignelse.

På den stunden barnet christnas bör modren noga ackta sig att handtera yxor, knifvar eller andra eggjern, emedan barnet annars blifver i framtiden en mandråpare.

Däggemodren bär en knif i kjortelsäcken under barnets döpelse, till förekommande af dess förgöring.

Stjäl eller snattar man den dag man står fadder, blifver barnet tjufaktigt, och benäget till sqvaller om dess faddrar mycket snacka sins emellan.

Glömmer bäragumman något af det som Christningebarnet skulle hafva på sig, blifver det glömskt; tappar hon eller faddrarne något under döpelsen, blifver barnet släpphänt eller en brottfälling (får fallandesot) eller kommer åtminstone att ofta kullfalla.

Gumodren bör beflita sig att vara ganska ren både till kläder och kropp: annars blifver barnet benäget till osnygghet. Hon håller vid dopet barnets hufvud något högre än fötterna, att det må blifva storsinnadt och förnämt, samt lätt lära sig läsa.

DE FLESTA VÄLJER ARKIVDIGITAL

ArkivDigital är populärast bland släktforskare i Sverige. En komplett tjänst som har källmaterialet och registren du behöver, exempelvis kyrkböcker och bouppteckningar

för hela Sverige. Plus möjligheten att bygga egna släktträd. Prova gratis innan du bestämmer dig för ett abonnemang. Läs mer på www.arkivdigital.se.

ArkivDigital
Din nyckel till historisk kunskap

Sveriges ledande leverantör av historiskt källmaterial via internet till historiker, släkt- och hembygdsskare och andra som vill studera källorna i original.

Hos Regionarkivet kan du finna dina släktingar

Du vet väl om att du kan släktforska på Regionarkivet i Östergötland? Här kan du hitta handlingar som ger dig mer information om din släkting än vad bara ett namn och ett årtal ger. Regionarkivet förvarar en stor del av Östergötlands läns samlade vårdshistoria från slutet av 1700-talet och framåt.

Landstinget tillkom år 1863, ansvarsområdena har varit många bland annat arbetsförmedling, jordbruk- och fiskefrågor, skolor, barnhem, skjutsväsande och länspolis. Sjukvården, som har genererat de största arkiven, blev landstingets huvuduppgift först under 1900-talet. De äldsta handlingarna är från Länslasarettet i Vadstena och Linköping. De arkiven startar år 1791 respektive 1793.

Svinhultsflickornas sjukjournaler

Kanske har ni hört talas om de vilsegångna barnen ifrån Svinhult? Den 5 december 1901 inkom Jenny och Augusta Andersson till Länslasarettet i Kisa. De var åtta och elva år och hade varit försvunna i 3 veckor. Flickorna hade begett sig ifrån sitt hem i Äskhultet i Svinhult socken för att bege sig till Grindsbo för att skaffa mat och kläder. På vägen gick de vilse och stannade för att vila under en gran. I deras sjukjournaler kan man läsa att flickorna hade somnat och när de vaknade var deras fötter alltför köldskadade för att de skulle kunna gå vidare. Lyckligtvis fann man de båda barnen under en skallgång. Mer om deras skador och vistelse på sjukhus kan man läsa i journalerna.

Det är inte allas släktingar som har varit med om så stora händelser som systrarna Jenny och Augusta. I kyrkböckerna (död- och begravningsböcker) står ofta en dödsorsak antecknad och där kan det även framgå om personen avled på sjukhus.

Drängen Johannes Svensson från Hjortåsen, Asby socken avled 1853 på Länslasarettet i Linköping enligt död- och begravningsboken för Asby kyrkoarkiv. I hans journal (se bild nedan) framgår att han skrevs in den

Spädbarnshemmet Videgården i Linköping, taget någon gång under 1950-60-talet. Fotograferat av Birgit Spång som hade titeln första distriktsköterska.

6 april 1853 och att han lagts in då han förfrusit händer och fötter. Han "skrevs ut" 21 april 1853 då han avled klockan 11.00 den dagen.

Sjukhusrullor på Linköpings universitets webbplats

Linköpings universitet har digitaliserat och gjort information sökbar. Det gäller sjukhusrullor ifrån Länslasarettet i Linköping för åren 1839 – 1895. Där kan man bland annat söka på namn, sjukdom och boställe. Vid en sökning kan man se att en del personer som var bosatta i Tranås vårdades i Linköping. Om man söker på "Sjukhusrulla Linköpings universitet" eller går in på webbadressen nedan så når man databasen. Originalhandlingarna förvaras på Regionarkivet i Östergötland. <https://ep.liu.se/databases/sjukhusrulla/search.aspx>

I något nyare journaler än den om Johannes Svensson ifrån 1853 kan det förutom vad patienten vårdades för även stå med en anamnes dvs vad patienten har för sjukdomshistorik. I personens sjukdomshistorik kan det eventuellt även stå när och var patienten vårdats för tidigare sjukdomar och skador.

Hur mycket läkarna skrev i journalen beror oftast på hur lång tid tillbaka i

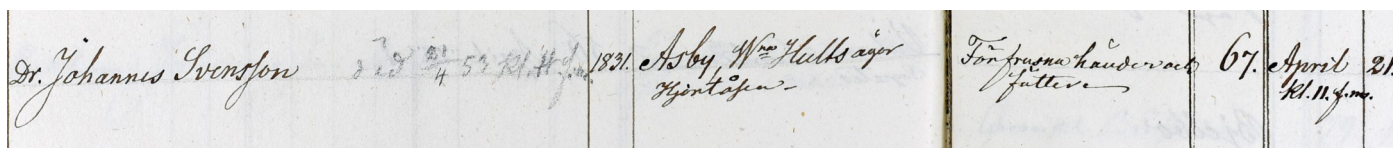
tiden det gäller men även på vad man vårdats för typ av sjukdomar.

I samhällets utkanter

Det är kanske inte alltid man pratade så mycket i släkten om de som vårdades för psykiska sjukdomar men däremot kan man finna desto mer om dessa personer i sjukhusarkiven. På Birgittas sjukhus även tidigare kallat Vadstena hospital togs Anna O. in 1918. Om henne får vi bland annat veta att hon var fränksild och att hon tidigare varit inlagd på sinnessjukhus vid fyra olika tillfällen. Att hennes släkt var tämligen välbärgade och att hon trodde sig vara förlovad med Sven Hedin som var en känd svensk upptäcktsresande, författare och ledamot av Svenska akademien. Hon skrev oupphörliga kärleksbrev till honom som konfiskerades av personalen. Det är inte enbart en beskrivning av hennes sinnestillvaro som framgår i journalen utan där finns även en beskrivning av hennes fysiska utseende så som längd, vikt, ögon- och hårfärg. Har man tur kan där även finnas ett fotografi.

Barnhem

Det är inte enbart i patientjournaler släktingar kan ha gjort avtryck utan de kan också återfinnas i källor som

Uppgifter om drängen Johannes Svensson från Asby i hans journal från Länslasarettet i Linköping.

exempelvis barnhem eller som personal på sjukhusen. I våra arkiv på Regionarkivet finns till exempel handlingar ifrån Granebo mödrahem i Linköping där vi har handlingar ifrån 1912-1969, Gerstorps provisoriska barnhem för ensamkommande finska krigsbarn för åren 1942-1948 och Finspångs (Risinge) barnhem med journaler över utskrivna barn för åren 1951-1957 för att nämna några. Förutom journaler kan det dessutom finnas fotografier på husen. I början av artikeln ser ni ett fotografi på Spädbarnshemmet Videgården i Linköping. Fotografiet är taget av Birgit Spång som hade titeln första distriktsköterska. Bilden är troligtvis tagen någon gång under 1950-60 talet.

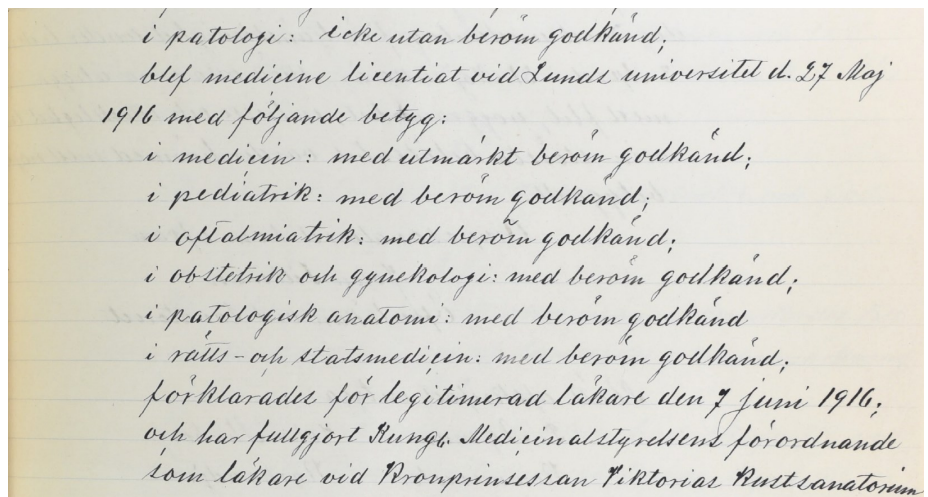
Bilden på Spädbarnshemmet Videgården är en av de ca 700 fotografier och dokument som Regionarkivet har publicerat på Topotek Östergötland. Topotek Östergötland samordnas av Östergötlands arkivförbund och det är bland annat flera arkiv och hembygdsföreningar som har publicerat fotografier med mera på sidan. Länk dit hittar ni i slutet av artikeln.

Doktor Ruth Johansson som var den första kvinnliga läkaren vid Läns-lasarettet i Linköping.

Första kvinnliga läkaren Dr. Ruth Johansson

Som tidigare nämnt kan personal satt sina spår i arkiven. På bilden ser ni Doktor Ruth Johansson som var den första kvinnan att anställas som läkare vid Länslasarettet i Linköping. Förutom fotografi så hittar vi handlingar som avskrift av hennes inskick-

Doktor Ruth Johanssons betyg och tjänstgöringsintyg som skickades in när hon skulle anställas.

ade betyg och tjänstgöringsintyg bland protokollen.

I Linköping fanns en sjuksköterskeutbildning som startade redan år 1895. Ifrån början var det en ettårig kurs med fem elever. På 1920-talet utökades utbildningstiden till två år. Till en början var utbildningen upplagd som ett praktiskt lärlingssystem. Det var först på 1930-talet som läskurser infördes.

I arkivet för sjuksköterskeutbildningen i Linköping finns elevmatriklar med elevernas betyg inskrivna ifrån år 1895 och framåt. Där finns dock mer information att hämta än enbart elevernas betyg. Under noteringar i elevmatriklarna så har anteckningar gjorts om eleverna efter avslutad utbildning. Där kan man hitta texter som "Efter slutad kurs sysselsätter hon sig med privat sjukvård. Sköterska på Vadstena hospital. Gift med en jägmästare. Bosatta i Tyskland." och "Sekreterare vid någon förening i Stockholm. Förlovad. Gift."

Här finns även en del fotografier på eleverna ifrån mitten av 1920-talet och ett par årtionden framåt. Förutom sjuksköterskeutbildning så har Region Östergötland drivit jordbruksskolor och lanthushållsskola som Storgårdsskolan i Rimforsa.

Har man rätt att ta del av allt?

Inom hälso- och sjukvården omfattas en stor del av informationen av sekretess. Den gäller för uppgifter som rör den enskildes hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden i upp till 70 år. Journalhandlingar som är äldre än 70 år är offentliga och öppna för allmänheten att ta del av.

Man kan ha rätt att ta del av handlingar som är yngre än 70 år när det gäller en avliden nära anhörigs journal. Kontakta oss om ni vill veta mer.

Vill du komma på besök?

För att kunna ge bästa service ser vi gärna att du hör av dig några dagar i förväg. På så sätt får vi tid på oss att leta upp och plocka fram de handlingar som du vill titta på.

Kontaktar oss gör du antingen genom att ringa till oss, skicka ett e-postmeddelande eller skriva ett brev. Det går även att fylla i formulär via vårans hemsida om du önskar beställa din egen eller en avliden nära anhörigs journal. Önskar du journaler eller någon annan typ av handling ifrån ett annat län behöver du ta kontakt med arkiv inom den regionen.

Jennie Andersson (arkivarie på Regionarkivet)

Kontakt: Regionarkivet i Östergötland, Roxtorpsgatan 9, 581 85 Linköping
Telefon: 010 – 103 71 75 (telefontid vardagar 08.00-10.00)
E-post: regionarkivet@regionostergotland.se
www.regionostergotland.se

Topotek Östergötland: <https://ostergotland.topotek.se/>

Juletider förr

Nuförtiden upplever vi julen som dagar fulla med stress. Men hur var det förr? Jo stressigt var det även i bondesamhället, men då var julförberedelserna mest inriktade på maten och det var nog så mycket arbete att själva vara ansvariga för mat och dryck från jord till bord. Arbetsveckorna var sega och utdragna och folket på gården hade dryga arbetsdagar från 4-5 på morgonen till 8-10 på kvällarna.

Allra först var det viktigt att få in skörden i rätt tid och i god tid. Tröskningen var omgärdad av vissa ritualer – det fick inte tröskas för tidigt och inte för sent. Människorna var vidskepliga och att tröska på själva julaftonen kunde faktiskt göra att säden fick en övernaturlig kraft.

Foto från Wikipedia.

Advent

Första söndagen i advent fick man lite mer och bättre mat inför de kommande arbetsamma veckorna innan jul, men alltför bullrigt och störande arbete fick inte förekomma i adventstid, utan man fick hålla sig till de lugnare innesysslorna.

Brygd

I vardagslag dracks det mest hembrygd svagdricka, men till jul skulle det vara "riktiga varor". Man började med ölet vid olika tidpunkter i olika delar av landet, men en vanlig dag var att på Annandagen den 9 december, samtidigt som lutfisken las i blöt, skulle ölet vara klart att avsmakas. Ibland kunde drycken bryggas så stark att "man kunde bliva rusig då man drack för mycket därav."

Slakten

Inte bara grisen, utan även andra gödda djur som kon och fåret skulle slaktas till jul. Slaktandet var både grymt och hänsynslöst och metoderna

var långt ifrån dagens sätt att slakta. Ett vittne berättade: "Det kan ingen tro hur de bar sig åt med djuren, vad de gjorde dem illa."

Man tog vara på allt som gick att äta och även det som inte gick att äta. Kons mäger t ex torkades, smältes och blandades med väldoftande kryddor. Den användes till hårpomada! Det som blev kvar efter slakten skulle gömmas under en sten där tomten tog hand om det. Om inte, kunde tomten bli arg och flytta från gården.

Lusse

Lucianatten var fylld med oro och man fick vara försiktig. Inga hjul fick gå ikring. Åkte man med häst och vagn kom tomten ibland och varnade "Dä ä lussenatt, far sakta, far sakta."

Storbaket

Efter Lucia började man med baket inför julen. Det var kvinnorna som fick dra det tyngsta lasset. Jäst var en bristvara och man tog ofta hand om det som blev över i bryggkaret. Vad man använde för mjöl berodde på tillgången och vad man hade råd med. Man passade på att baka mycket och bakningen kunde ta flera dagar. Man räknade med att brödet skulle räcka

Målning av Frans Lindberg

länge, ibland ända till midsommar.. Med detta var det klart med det som hade med mat och dryck att göra. Nu var det dags för ...

...Städning, putsning och tvätt

Allt i husen skulle rengöras inför julen - särskilt om man hade husdjur i boningshuset!

Man bytte varken gång- eller sängkläder särskilt ofta, så tvätten var oftast mycket smutsig. Tungt var det att blötlägga och koka tvätten och sedan klappa den i kalla sjöar/åar. När kläderna var torra skulle de kavlas och göras släta med olika metoder. Det tog sin lilla tid att få allt rent och på plats i skåp och lådor.

Årets enda bad

Kroppen behövde också rengöras till jul. Först badade alla husets karlar i samma vatten i en stor balja. Sedan var det kvinnornas och barnens tur - i nytt vatten. Enligt folktron skulle inte badvattnet hällas ut utan sparas så att korna skulle kunna dricka av det. De blev då motståndskraftiga mot sjukdomar.

Julträd. Foto från Blekinge Museum.

Julträd

En gammal sed är att ha en julstång eller en julruska utomhus som skydd mot onda makter.

Julstången var barkad och kvistad nerifrån, så att endast de övre grenarna var kvar. Stängerna sattes utomhus och ibland på var sida om ytterdörren och det överblivna granriset lades som en matta utanför ingången.

En föregångare till granen inomhus var det s k äppelträdet som bestod av en käpp med inborrade träpinnar som man sedan kunde klä med färggrant papper och talgljus.

Julbordet

På julaftonskväll samlades alla till en festmåltid. Tidigare på dagen var det dopp i grytan i fett köttspad.

Lutfisk eller annan fisk åts på kvällen. Risgrynsgröt var inte vanligt, då risgryn var dyrt. Istället kunde man koka gröt på finare korn eller mjöl. Alla åt direkt ur grytan i en speciell

Foto från Digitalt museum.

ordning med husbonden först och redan då rimmade man till gröten. Potatis användes sällan, utan man kompletterade köttet med olika sorters kål. Bröd var också en viktig del i julmaten. Många bordsböner bads och julevangeliet lästes.

Julklappar och julgåvor

Ordet Julklapp kommer från att bygdens ungdomar smög omkring på gårdarna och klappade på dörrarna och slängde snabbt in julgåvan som kunde vara en grisfot eller ett vedträ. Sedan gällde det att snabbt springa iväg, så att ingen i huset såg vem som hade varit där.

I övrigt innehöll julklapparna inget överdåd. Gåvorna var för det mesta klädesplagg eller hemmagjorda leksaker. Tjänstefolket fick sin lön vid juletid. Drängarna fick färdiga kläder och pigorna fick tyg att själva sy sina kläder av. Tjänstefolket fick även mat och dryck i julgåva.

Att man skulle vara givmild hörde julen till och alla som kunde, skulle dela med sig till mindre bemedlade i byn. Även den mest gnidna fick dela med sig!

Julbocken. Bild ur "Petters och Lottas jul" av Elsa Beskow.

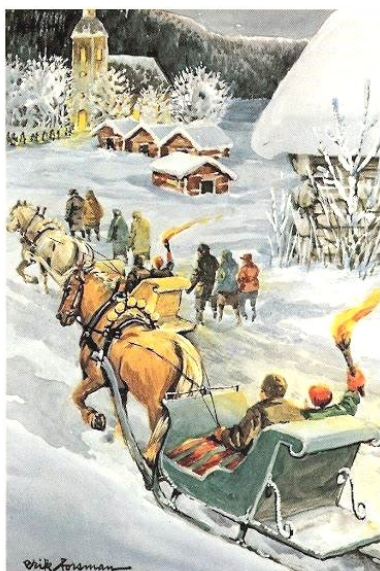
Julbocken

Den första julklappsutdelaren inne i stugan var julbocken. Oftast var det en yngling som skulle klä ut sig till en bock med horn, skägg och skinnfall. Man skulle låtsas att man var rädd för

honom och springa undan. När han delat ut klapparna tog husbonden honom i hornen och ledde ut honom. Sedan kom ynglingen in igen och blev överraskad över att bocken varit där när han var ute.

Gårdstomten

Numera vet vi ju alla att den ursprungliga tomten i vår folktro inte alls var lik den tomte vi känner till idag. Denna tomte var liten och grå. Han bodde på gården och skötte om både människor och djur. Han var inte alltid snäll. Var man honom inte till lags och behandlade honom väl, kunde han lämna gården och ta lyckan med sig. Han var verksam hela året och på helgdagsaftnarna, särskilt julafton skulle man ställa ut en stor skål med gröt eller annan god mat till honom, annars gick det inte väl för gården.

Julottan

Man gick upp tidigt på juldagsmorgonen för färd till julottan. På vägen till kyrkan hade man färdkost i form av mat och dryck som avsmakades vid lämpliga (många) tillfällen. Inne i kyrkan och i alla andra fönster brann många ljus denna dag och utanför kyrkan hade det blivit ett stort bål av alla facklor som slängts i snön. På hemfärden skulle det köras ikapp och den som kom först hem skulle först få sin höskörd bärgad. Juldagen var en stillhetens dag och allt arbete var förbjudet. Man fick inte ens mocka i lagården. Denna syssla fick vänta till annandagen.

Tjugondag Knut

Seden var att allt som var kvar av mat och dryck avsett för julen skulle förtäras denna dag. Det skulle bli "slut på jula och slut på ljusa och slut på brännvin i alle husa" (talesätt från

Bohuslän). Tjugondag Knut köres julen ut och det skedde bokstavligen då husmodern efter att ha trakterat husets medlemmar kunde ta en sopkvast och fara över hela huset, under soffor, bord och stolar under det att hon med slag av kvasten ropade: Ut Knut, nu är julen slut.

Vardag igen och oxveckor

Julen var ett nödvändigt avbrott i den grå vardagen. Helg som söcken var gårdarnas människor bundna till arbetet med djuren och för kvinnorna hade julen knappast alls varit någon verklig vila. All traktering sköttes av husmor och pigor. För hela gårdens folk kom nu långa veckor med arbete igen och mager kost, men man fick hålla till godo med vad som bjöds för att klara det fortsatta hårda arbetet. I det gamla bondesamhället var oxveckorna den tunga tidsperiod som kommer efter en ledighet när det är långt till nästa ledighet. Uttrycket syftar på att man då får slita som en oxe.

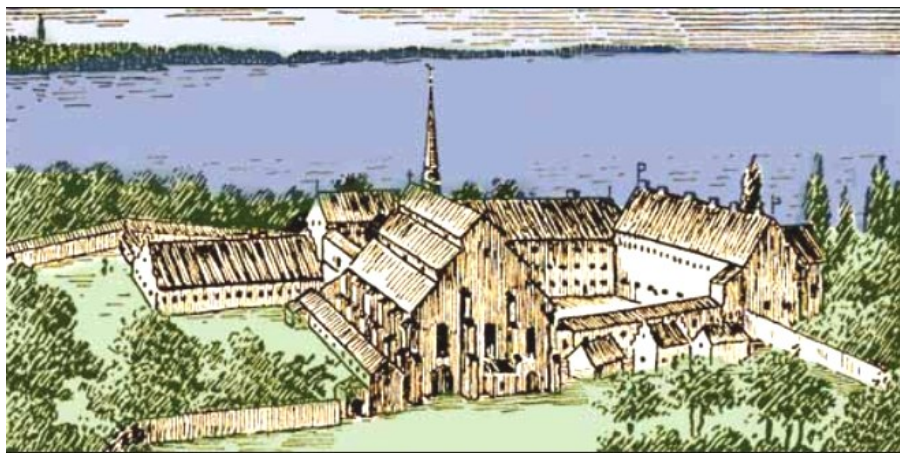
Till slut sammanfattar en gammal östgötska sin syn på barndomens jular:

"I min barndom var tillvaron fattig och grå för de små stugornas folk. Vintern var alltid lång och trist, men julen var alltid den stora ljuspunkten och årets mest efterlängtrade helg. Kanske på ett helt annat sätt än i vår tid av överflöd och krav. Tusentals kilowatt förmår nog inte nu att framkalla den barnasinnets fröjd som ett paket stora och ett paket små stearinljus gjorde i min barndoms jular. Vad man kunde få till julen fick till största delen tillverkas hemma. Mor var händig och flitig. Hon vävde, sydde och stickade åt oss sju barn och till far. Självt fick hon försaka det mesta. Två gånger om året brukade vi få litet nytt i klädväg, till jul och på sommaren till examen. Och så lycklig man var över de allra enklaste plagg..."

Berit Ekberg

Källor: Ebbe Schön Julen förr i tiden
SO-rummet
Institutet för språk och folkminnen

Rås gård med rötterna i medeltiden

Vadstena klostrets sannolika utseende enligt K. Haglunds rekonstruktion.

Gården Rås i Säby socken kan man spåra mycket långt tillbaka i tiden. Den är också ett skolexempel på hur ägarförhållandena har växlat för många gårdar i Sverige under århundrandena. Namnet "Rås" kommer av det fornsvenska ordet "ras" som betyder kärr, sankmark, vilket styrker teorin att gården en gång legat närmare sjön Illern än idag.

Under medeltiden gjorde skräcken för skärseldens kval att många adelsmän köpte sig frejd hos klostren och kyrkorna genom att testamentera och donera gårdar till kyrkan. År 1411 donerades Rås tillsammans med ett antal andra gårdar i Säby till Vadstena kloster. Klostrets storhetstid var just på 1400-talet då man ägde ca 1000 gårdar i landet, varav ett 30-tal i Säby socken. Vadstena kloster var då störste jordägaren i Sverige. Enligt handlingar från klostret verkar det dock som om just gården Rås av någon anledning stått öde långa perioder under 1400-talet.

Gustav Vasas reformation

Gustav Vasas reformation med start 1527 innebar att Sverige övergick från den katolska kyrkan till den evangelisk-lutherska Svenska kyrkan. Som en följd av denna överfördes klostrens alla tillgångar till

kronan (staten) och merparten av kyrkans övriga egendomar dels till kronan och dels till en del av de adelsläkter som tidigare skänkt gårdarna till kyrkan. Under en period ägdes större delen av jorden av kronan. Här ingick även gården Rås i Säby.

Överföring till adeln

Från början av 1600-talet skedde en omfattande försäljning av kronhem-

man till adeln (kronohemman var gårdar som ägdes av kronan). Denna överföring av jord från kronan till adeln, liksom gåvorna av gårdar från kronan till adeln, hjälpte till att finansiera de många krig som kronan förde. De var också ett sätt att belöna insatser i statens tjänst och därmed knyta adeln närmare kungamakten. Adelsmannen Herman Wrangel fick för sina insatser i kriget flera gårdar i Säby och köpte därefter ytterligare ett antal, bland annat Rås. Han fick senare ytterligare egendomar och när två av hans söner ärvde gårdarna och själva köpte och fick flera ytterligare egendomar, kunde man med fog säga att "bröderna Wrangel ägde halva Säby socken".

Återtag av adelns tillgångar

Bland annat på grund av alla krig hade svenska staten blivit allt fattigare, så kungen och riksrådet blev allt mer beroende av utländskt stöd. Ett sätt att korrigera problemet var att påbjuda skatthöjningar och extra-skatter, men det skulle drabba alla och var därför impopulärt i breda folklager. Alternativet, en reduktion (återtag av frälsejord från adeln) skulle bara drabba en högadlig minoritet. Karl XI ärvde idén från fadern men befann sig i en starkare position än någon kung i svensk historia före honom och kunde efter 1682 års riksdag i praktiken ta tillbaka vad som helst som tidigare varit kunglig egendom, oavsett hur eller när kronan avhändert sig marken. Därmed stod det Karl XI fritt att återta gårdar och jordräntor som tidigare kungar och drottningar förlänat, förpantat eller sålt. Under de följande tjugo åren återtog kungamakten omkring hälften av den svenska adelns jordinnehav. Detta innebar bland annat att Rås gård från år 1694 åter hamnade i kronans ägo.

Släktgård från 1690

Från 1690 tog Bengt Svensson från Härkrankeryd, också i Säby socken,

Adelsmannen Herman Wrangel som bland annat ägde Rås gård i början av 1600-talet.

Aronssons
Blomsterhandel

Storgatan 36, Tranås
Tel 0140-127 36
www.aronssonsblommor.se

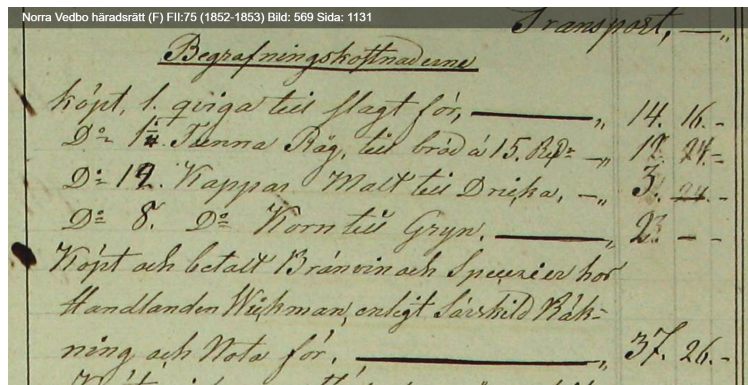
FOTOGRAF
ERIK HELLQUIST

Storgatan 40, TRANÅS
www.erikhellquist.nu

över arrendet på Rås, de första åren under Wrangels ägo och sedan under kronan. Bengt brukade gården tillsammans med sonen Sven Bengtsson som 1702 köpte gården av kronan och Rås blev då en skattegård i enskild ägo. Sven dog 1711 och hans änka Elin Anderdotter gifte om sig med Carl Svensson från Torpa socken. Elin och Carl fick bland annat dottern Maria. Föräldrarnas senare bouppteckningar visar på att familjen var välbeställd och att hemmet var fyllt med allehanda ting. Maria Carlsdotter gifte sig med Anders Håkansson från Skinnarp och efter föräldrarnas död 1744 flyttade hon med familjen till Rås, där maken Anders tog över som ägare.

Dåligt anseende hos prästen

Paret fick fem söner och två döttrar, men hade inget högt anseende hos prästen i församlingen som 1759 skriver i husförhörlängden, bland annat "Såsom dessa lefva i xxxxx, dryckenskap och hordom så kunna de ej få gå till H.N." "Männen kan ej läsa en gång sin morgonbön och syndabekännelse". Trots prästens misstro, verkade familjen i varje fall världsligt, lyckas bra att döma av deras tillgångar. Anders brukade gården själv under många år och sedan tog den ena efter den andra av sönerna över. I slutet av 1770-talet tog sonen Erik Andersson med hustrun Ingeborg Jönsdotter över som ägare till Rås. Deras dotter Eva arbetade som piga på Gransbo säteri på andra sidan sjön Illern. Där träffade hon Erik Fredriksson från Gunnarstorp som var dräng där. Paret fattade tycke för varandra, gifte sig 1793 och flyttade efter några år till Rås. Från 1800 tog Erik över som brukare av gården och några år

Del av Erik Fredrikssons bouppteckning 1853 som visar på vilken ståtlig begravning, den före detta lokalpolitikern, nämndemannen och riksdagsmannen fick.

därefter blev paret ägare till Rås. Erik och Eva fick inga egna barn men tog hand om Eriks brorson Gustaf Reinholdsson som fosterson.

Politisk karriär

Utöver jordbruket ägnade sig Erik Fredriksson åt en politisk karriär och blev tidigt ledamot i kyrkorådet och rotmästare i församlingen. Han var också nämndeman och blev 1816 invald i riksdagen. Man får en bild av hur bra det gick för familjen i Mantalslängden. 1802 skattade man bland annat för 6 gardinluffer och 1820 betalade man skatt för en brännvinspanna på 16 liter och för två mindre klädespersedlar av siden. Det noterades där också att två personer på gården brukade tobak och att ingen spelade kort (!). Erik hann inte med jordbruket själv utan arrenderade först ut det till fostersonen Gustaf Reinholdsson och från 1848 tog Gustaf över som ägare. Erik hade flera år tidigare förlorat sin hustru Eva i vattusot och flyttade nu in i en undantagsstuga på gården. Han levde där ett bra liv, hade en egen piga och ägde själv 2 kor, 3 får och en gris.

Ståtlig begravning

Erik Fredriksson dog 1853. Att han var en betydelsefull man i bygden och därför fick en ståtlig begravning förstår man av hans bouppteckning. Där tar alla utgifter för begravningen upp en hel sida. Bland annat köpte man in en kviga som slaktades speciellt för tillfället samt mer än en tunna råg till brödbaket och en stor kvantitet brännvin till alla gäster.

Kvar i släkten 100 år ytterligare

Gustaf Reinholdsson med hustrun Johanna Jacobsdotter bodde kvar och brukade Rås. Paret fick 11 barn men tyvärr dog mer än hälften av barnen, de flesta i låg ålder. Dottern Anna Sofia gifte sig med Carl Johan Andersson och paret tog över jordbruket på Rås från 1870 och några år senare blev Carl Johan också ägare till gården. Anna Sofias mor Johanna bodde kvar på undantag till sin död 1900. Samma år tog nästa generation över Rås. Carl Johan och Anna Sofias dotter Ada med maken Anders Andersson blev nya ägare och brukare. Paret brukade gården själva till mitten av 1930-talet. Därefter arrenderades jordbruket ut, men man bodde kvar på Rås ytterligare tjugo år.

1956 köpte Tranås stad gården av Ada Anderssons dödsbo och tolv år senare använde man Rås i en bytesaffär med Stiftelsen Sofia Dahlbergs donation som då blev ägare. Därefter har gården använts till lägerverksamhet och olika kommunala verksamheter och ligger idag mitt i Illerns naturreservat.

Lasse Karlsson

Källor: Kyrkböcker, Mantalslängder, Lagfartshandlingar, "Boken om Säby" av Thure Filén, Kågens böcker.

Rås gård kring 1940. Bild från "Gods och gårdar"

Ydrebo vaktade den döende kungen

Henning Christian Schmiterlöv från Ydre som vaktade den döende kung Gustav III.

År 1792 satt en Ydrebo vakt utanför rummet på Stockholms slott där den döende kung Gustav III befann sig. Ydrebo som satt på vakt var Henning Christian Schmiterlöv. Han var ägare och brukare av dåvarande Olstorp egendom.

Som barn i en militärsläkt fick han redan som tvååring en underofficersbefattning. Som vuxen avancerade han livdrabant med majors grad. I den rollen hade han att tjänstgöra som vakt på slottet i olika perioder. I mitten av mars 1792 var han i Stockholm för en vaktperiod. Sin vana trogen umgicks han med sina många vänner på ledig tid. Olika adliga, officerare, hertigar, ämbetsmän och personer inom hovet. Personer med olika åsikter om hur kungen styrde landet.

Inte helt riskfritt umgänge denna gång skulle det visa sig sedan han bland annat varit på middag hos en viss general Pechlin. Utan några direkta bevis dömdes Pechlin några dagar senare till fängelse för att vara en av Ankarströms bundsförvanter bakom attentatet mot kungen. I sina memoarer berättar Schmiterlöv hur han på fredagskvällen den 16

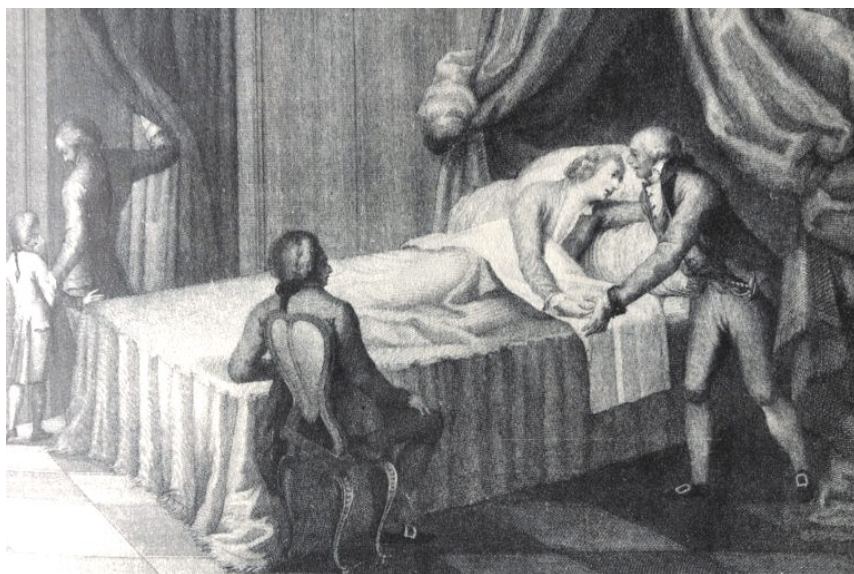
mars, attentatsnatten, besökte en av sina vänner. När de stod och tittade ut över Norrmalmstorg såg de hur kungen passerade. På väg från Haga för att förlusta sig innan maskeraderna i Operahusets teatersal. Morgonen därpå fick han av sin betjänt veta att kungen hade blivit skjuten på maskraderna och att det var fara för kungens liv. Schmiterlöv skyndade sig därför till slottet. Av hovfolket fick han höra mer detaljer. Att kungen hade gått lätt på egen hand efter skottet och sett tämligen munter ut. Andra sa att det såg rätt illa ut.

Vid 1-tiden på lördagen fick han veta att kapten Ankarström hade gripits av polisen och erkänt. Gustav III hade själv flera som han misstänkte för attentatet och sades bli förvånad när han fick höra att det var Ankarström. Kungen hade fått motta ett hotfullt brev vid supén på Operahuset innan maskraderna. I brevet utmålades han som orättvis, grym, slösaktig lagbrytare och våldsvärkare. Han fick också veta att flera försök att undanröja

honom varit planerade men avbrutits och att ett nytt försök att mörda honom skulle göras på maskraderna. Kungen hade därför avrått av sina närmaste att inte besöka maskraderna. Han hade dock svarat att han fått många liknande brev och inte tänkte låta sig skrämmas.

”Min vakt under denna tiden var odräglig. Jag var nätter och dagar på slottet och fick sällan eller aldrig sova en timme om dygnet.” skriver Schmiterlöv om hur det var att vakta den döende kungen.

Under söndagen arresterades flera misstänkta personer, skyldiga och oskyldiga. Bland annat hade Pechlin arresteras. Han hade sedan torterats för att erkänna, men utan resultat. Baron Johan Ture Bielke hade också deltagit i sammansvärjningen mot Gustav III. Några dagar efter mordet tog han arsenik för att slippa de påföljder som hans medbrottslingar drabbades av. Innan Bielke dog efter några timmar, erkände han delaktigheten i mordkomplotten för en präst och redogjorde för sina motiv. Men

Kungen på dödsbädden tar farväl av sina närmaste vänner. De blodiga lakanen finns fortfarande kvar i Livrustkammarens förråd. Okänd konstnär.

SV Studieförbundet
Vuxenskolan

Tranås 0140-16304
www.sv.se/tranas

**TRANÅS
ENERGI**
**Ditt lokala
energibolag**

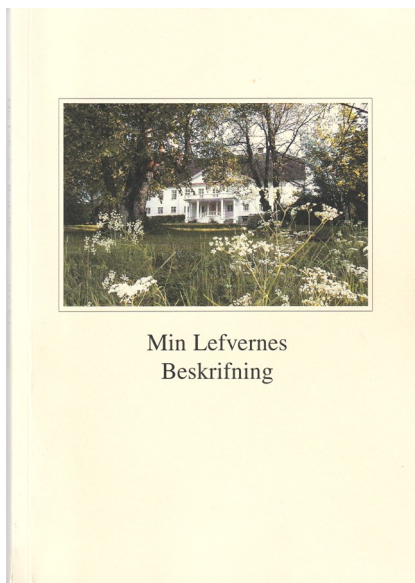
Vi sponsrar Tranås/Ydre släktforskarförening!

han nekade till att förråda sina medbrottslingar. Med egna ögon såg Schmitterlöv baron Bielkes likfärd. Uppsvälld av giftet som han tagit, transporterades han på en rackare-kärra inför allmänheten.

Under sina vaktpass noterade Schmitterlöv hur kungen drack seltervatten blandat med champagne för att kureras sig.

Den 27 hade Ankarström avrättats och steglats. Någon hade satt upp en lapp under hans uppspikade högra hand. Där stod att läsa "Välsignad vare denna hand som frälst vårt arma fosterland." Folk förvånades och spekulerade över att Ankarströms styckade kropp inte lockade några rovfåglar till sig.

"Den 29:e klocka 40 minuter till 11, dog kungen" skriver Schmitterlöv. Han beordrades därefter att ligga i förmaket till kungens rum. Tre dagar stod kungen på *lit de parade*. Hans ansikte fuktades med en linneduk indränkt i kamfersprit, vilket Schmitterlöv fick sköta. Tillsammans

H. C. Schmitterlöws memoarer kom ut i bokform år 2002.

med kungens livpage fick han ligga på en madrass inne i likrummet sista natten kungen stod ovan jord. Schmitterlöv var tacksam för att han utan problem kunde återvända till Olstorp. Han var politiskt engagerad

och deltog i flera riksdagar. Han umgicks även med en del av sin tids kulturelit. Bland andra poeterna Johan Henric Kellgren och Anna Maria Lenngren och var själv en god diktare.

Tack vare släkten Schmitterlöv, främst Hans Schmitterlöv, kom H C Schmitterlöws memoarer ut i en mer modern försvenskad bokform 2002 där H C Schmitterlöv berättar om sin uppväxttid och den omfattande upprustning han genomförde av Olstorps egendom.

Han avslutade sin militära bana som överstelöjtnant. Fyra månader före sin död 7 mars 1813 utsågs han till titulär landshövding i Östergötland av Karl XIII. Han ligger begravd på Askeryds kyrkogård.

Anders Gunnar

Henning Christian Schmitterlöv var en engagerad person som gårdsägare, militär och riksdagsman. Han brydde sig också mycket om bygden där han bodde och verkade. Här är en beskrivning han gjorde över Ydre.

UTDRAG AF ET BREF TIL INTENDENTEN F-R-M, OM YDRE HÄRAD I ÖSTERGÖTLAND, AF MAJOR H C SCHMITERLÖW, MARS 1790.

Ydre härad är en av de vackraste platser i landet. Ganska stenbunden mark och små åkrar. Åkern har tre skiften, ett år råg, ett år vårsäd och ett år vila. Man brukar korta liar, för att komma åt runt stenarna. Ängen består av hårdvall och här växer lövskog mest björk. I sjöarna finns gott om kräfter och fisk. Man säljer 2 tjog kräfter för 3 runstycken. Insaltade kräftstjärter klarar sig hela året. Sedan jag undervisat om potatisplantering har man de senaste åren fått god skörd, som används till bröd och brännvin. En tunna potatis, 1/4 tunna havre, 1/8 tunna malt ger 10 kannor brännvin. Av 3 tunnor rönnbär utan tillsats har jag fått 3 kannor destillerat brännvin. Man förstår sig på att draga nytta av kreaturen. Mycket smör och fin ost tillverkas. När jag flyttade hit sköttes herrgårdarna av fogdar och ingen lärde allmogen att förkovra sitt lantbruk. Ett undantag var kamrer Daniel Hörberg på Tunarps egendom. Att bygga stenmurar visar sig inte vara någon vinst.

Olov Mattssons USB till försäljning

Föreningen har Olov Mattssons "Ydre torp och gårdar" till försäljning. Den innehåller så gott som samtliga familjer i gårdar och torp i Asby, Norra Vi, Sund, Svinhult, Torpa och Västra Ryds socknar i Ydre kommun 1600-1930 talet. Tidarsrum, Kisa, Västra Eneby, Oppeby, Kättilstad, Hägerstad, Horn och Hycklinge socknar i Kinda kommun 1600-1900 talet. Även soldater med familjer i Ydre kompani och Ydre-delen av Vifolka kompani.

Pris för USB-minnet är 200:-. För beställning kontakta Gerd Brisfjord Karlsson: gerdbk@yahoo.se eller tel. 073-071 85 11.

Föreningens styrelse 2023

Ordförande: Lasse Karlsson 072-321 61 59
Vice ordförande: Tom Wallberg 070-587 27 49
Kassör: Hans Carlsson 070-538 55 47
Sekreterare: Anna Tengwall 073-084 77 82

Vice sekr., webmaster: Anders Johansson 070-627 93 41
Ledamot: Els-Marie Göransson 070-496 02 63
Ledamot: Berit Ekberg 072-311 94 24

Övriga funktionärer:

Kursansvarig:

Gerd Brisfjord Karlsson
073-071 85 11, gerdbk@yahoo.se

Redaktionskommitté:

Lasse Karlsson 072-321 61 59, Gerd Brisfjord Karlsson 073-071 85 11
och Berit Ekberg 072-311 94 24

Medlemsöppet

Hela våren fortsätter vi med Medlemsöppet på
tisdagar mellan klockan 16.00 och 19.00. Vi
håller på fram till och med 14 maj.

Som medlem har du möjlighet att ta del av allt i
vårt arkiv och använda datorerna i
föreningslokalen, Storgatan 50 i Tranås.
Föreningen har Arkiv Digital-abonnemang på
flera av datorerna.

I vårt arkiv finns ett stort antal pärmar med av-
skrifter från socknarna i och kring Tranås, samt ett
omfattande bibliotek med hembygds litteratur och
kartor. Passa på att träffa andra släktforskare för

en pratstund!

Fika för den
som önskar.

Huvudansvarig
är

Els-Marie
Göransson,
telefon

070-496 02 63.

Släktforskdagarna 2024 i Malmö

**Årets tema: Det är vägen som är
resans mål**

Bakgrunden till årets motto som är en variant på en
strof i Karin Boyes dikt "I rörelse" från 1927. Vi vill
uttrycka med "Det är vägen som är resans mål" att
målet med släktforskning är att aldrig komma till
målet. Det kanske inte ens finns ett mål, i vart fall är
det inte klart definierat. Det kanske inte är en mening
med att ha ett mål för var och ens släktforskning. I
stället är det sökandet/forskandet som är det intres-
santa och som ger mening, som är det spännande och
det roliga. Sökandet väcker nyfikenheten hos alla
som börjar med släktforskning.

<https://sfd2024.se/>

Ett stort Tack!

Styrelsen vill rikta ett varmt tack till våra annonsörer för ert stöd till föreningens verksamhet.

Vi vill också tacka de personer, ingen nämnd och ingen glömd, som på ett eller annat sätt
skänker gåvor till föreningen.

Adressändring

Om du flyttar och ändrar adress är det viktigt
att meddela Släktforskarföreningen!

**Meddela oss också ifall du endast vill ha
medlemsbladet digitalt.**

Mail-adress

Vi vill gärna ha din mail-adress eftersom vi också skickar ut
information och annan intressant läsning via mail. Om du inte
lämnat din adress eller bytt den (eller inte fått mail från oss de
sista månaderna), skicka ett meddelande till
anders1224@outlook.com

Medlemsavgift 100 kr/år. Familjemedlem 50 kr/år

Föreningens plusgirokonto: 442188-9

Tranås/Ydre Släktforskarförening

www.tranasydre.se

lassektranas@gmail.com